

Антоніна Токарська  
Національний університет “Львівська політехніка”,  
професор кафедри теорії та філософії права,  
конституційного та міжнародного права  
Інституту права, психології та інноваційної освіти  
ninatokarsky@gmail.com  
79008, м. Львів, вул. Князя Романа 1/3

## ІНТЕРАКЦІЇ НЕНАВИСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ТА НАСИЛЬСТВА

<http://doi.org/10.23939/law2021.32.032>

© Токарська А., 2021

За лексемами агресії і нетолерантності постає воля комунікантів і “своє” розуміння моральних цінностей та принципів, як і поняття свободи спілкування та справедливості. Рівень свідомості реципієнта, мовця – неоднаковий: він регулює максималізацію або мінімалізацію добору комунікативних засобів. Максимальний рівень некоректності висловлювань у соціальних мережах подекуди сягає правопорушень адміністративного характеру – статті 173 КУпАП.

Окремо зауважено про технологію впливу на масову свідомість спеціально сформованих агентів – ботоферм, які продукують у кожній обговорюваній темі агресивні реакції спротиву на певні пропозиції позитиву у суспільному житті. Основна мета такого інформаційного продукту – маніпуляції свідомістю суб’єкта, переорієнтування його на несприйняття будь-яких державницьких ідей, спроба схилити населення до недовіри до держави, зруйнувати феномен коректності у взаємодії “населення – влада”, посіяти незадоволеність, розвинути невпевненість.

Руйнівна конфліктність і відверте протиборство особливо агресивно вербально реалізується у воєнному конфлікті – війну РФ в Україні, а також у піднятих проблемах історичної проблематики – приналежність Україні територій (Крим, Донбас), її культурно-історичних артефактів, мови та її національних особливостей тисячолітнього походження. Актуалізується “імператив толерантності” в теоретичній сфері, виховній та просвітницькій. Важлива нормалізація розгляду справ, які стосуються образ.

**Ключові слова:** агресія; нетолерантність; інтеракція; мова ненависті; насильство; інформаційна війна.

**Постановка проблеми.** Вербальне, як і невербальне насильство у сьогочасному вимірі стало звичним і, на жаль, не піддається жодним оцінкам. Все частіше його прояви не підпадають під осуд і жодні кількісні величини. Лише у певних сферах його можна виміряти на підставі показників вербальної і невербальної агресії та її наслідків (статистичні дані про вчинені злочини та скоєні правопорушення; інтерв’ювання; соціологічні опитування). Заклики до толерування в суспільстві поки що не є результативними.

**Аналіз дослідження проблеми.** Актуального звучання набуває у філософсько-правовій теорії проблематика “парного оцінювання” – “насильство–толерантність”, “агресія–толерантність” [1, с. 1].

Неоднозначність у підходах до розв'язання дилеми “насильство–толерантність” бачимо в об'єкті дослідження: це “правова реальність, частиною якої є насильство і толерантність, що виступають смисловим і діяльним полем, на якому може бути втілено соціально-духовне життя людини у його повноті та цілісності” [1, с. 4]. Якщо з категорією толерантність все стає на свої смислові позиції, то насильство, на нашу думку, аж ніяк не вписується у “соціально-духовну (!) палітру життя”.

За визначенням І. Смазної, принцип толерантності – це універсальний методологічний принцип, який відображає державно-правову реальність, розкриваючи її сутність, форми, основні закономірності функціонування, дає наукову оцінку сучасному стану взаємозв'язку державно-правових явищ з іншими явищами суспільного життя з позицій і умов дотримання терпимості до іншості [1, с. 4]. Думки з цього приводу неодностайні (Содомора А., Речицький В., Ушно І., Рзметаєва Ю. та ін.).

Об'єднувальним конструктом будь-якого і кожного різновиду комунікації є духовність (М. Вебер, В. Кутирьов, О. Міголатьєв, І. Степаненко, Ж. Юзван) та моральні, правові цінності (З. Бербешкіна, О. Плахотний, М. Розов, Н. Оніщенко, С. Максимов, М. ван Хук), етика дискурсу (К.-О. Апель, Ю. Габермас, Н. Ейнгорн та ін.).

**Мета статті** – привернути увагу до проблем поширення мови ненависті та вироблення необхідних теоретичних ідей щодо її об'єктивної судової оцінки.

**Виклад основного матеріалу.** Ірина Ушно вказує на “менталітет у становленні, розвитку й функціонуванні ділового спілкування (зокрема – А. Т.) як системи, що підлягає “ідентифікуванню” і що поширюється в системі ціннісних координат “справедливість–свобода–відповідальність”” [2, с. 3].

Проте із вказаного контенту автора та її слухних зауваг щодо взаємодії комунікантів випадає агресивна вербальна поведінка. Якщо базуватися на оцінках філософського пізнання (об'єктивність, системність, єдність логічного та історичного та ін.), то крізь призму міждисциплінарності можна помітити, що в соціальних параметрах комунікації цінності однакові як в діловому, так і в побутовому масштабі. Проте у суспільстві з низькою культурою правосвідомості порушення норм етики взаємодії проявляється в оберненопропорційному вияві щодо ціннісних основ спілкування.

У визначенні природи “провідних духовно-практичних компонент у ціннісно-екзистенційному вимірі” феномен технологій взаємодії комунікантів спирається на один і той же ґрунт – визнання іншості, її свободи і своєї відповідальності (хоча остання має бути обопільною). Звісно, що є спільні риси ділового і побутового спілкування. Йдеться про ментальність, конструктивізм, відповідальність, ініціативність. Значною мірою задану стереотипність мовноетикетних формул, що у підсумку спрямовані на результативність всієї комунікативної діяльності, суспільство, виявляється, ще не освоїло. Це прогалини виховання, у сім'ї, школі, закладів вищої освіти.

Розмовний рівень інтерацій у сфері правовідносин позначений експресією, нейтральною тональністю, свободою вибору мовноетикетних відповідників, значним впливом діалектних, територіальних та релігійних традицій в організації спілкування.

Констатуємо більш високий ступінь регламентованості меж нормативності у ділових інтераціях і менш регламентований у ціннісному плані їх побутовий варіант. Лише високий рівень культури особистості є показовим у ціннісно-оцінному доборі слововжитку.

На жаль, інтерації ненависті стають у глобальному вимірі визначальною і руйнівною ознакою суспільства. “Мову ворожнечі” кваліфікують як таку, що порушує, провокує, стимулює або виправдовує ненависть (Ю. Разметаєва), як “діагноз сучасного стану суспільства й людини”, як патологічні модуси інтолерантності (ненависть і насильство) (Н. Ейнгорн).

Розпочати аналіз проблематики є потреба із покликання на Цицерона, а саме – на його висловлювання “Про обов'язки”. Змістовна однозначність настільки переконлива, що перед нами – “живе уявлення про духовне і матеріальне”, про інтелектуальне й потрібне, як повітря:

“Отож, коли ми вільні від обов’язкових занять і турбот, тоді прагнемо побачити, почути: вважаємо, що для щасливого життя потрібно збагачуватись у пізнанні або чогось прихованого, або гідного подиву” – ось Цицеронове кредо, що осучаснює сьгоднішні наративи.

Особливу вагу ці слова глибокого задуму оратора і філософа набувають через ключове поняття “*humanitas*” – людяність. У розлогій статті до “Вибраних листів” Плінія Молодшого професійний знавець і перекладач творчості багатьох античних особистостей Андрій Содомора звертає увагу на те, у чому зазнає вияву “людяність” за Цицероном? А. Содомора пише: “Головним чинником тут – мова: яка вона – така й людина”. У цьому апріорі знаходимо розв’язок дилеми: яким є сучасне людське ество. Якщо все мовленнєве інформування – шумовиння – політика, чи то економічна сфера, чи мистецтво (подекуди), а конкретніше – масова культура – все переповнене оцінками, суб’єктивізмом, проявами зла і ненависті, погроз і помсти. Отже, зла.

Заперечити в неадекватній поведінці не доводиться, бо такою є об’єктивна картина суспільних протиправних аморальних взаємин. І тут правий був Гомер, коли у своїй “Одіссей” описує людей, поділивши їх на “диких, що правди не знають” – і на “зичливих серцем, гостинних і богобоязних”. Тих других Гомер називав “ясномовними”. Усі ці чесноти, що виводять людину з первісної дикості, загалом роблять її людиною” [3, с. 3].

Чи має силу вербальне зло? Так, воно має здатність до поширення у геометричній прогресії.

Звернемо увагу на найпоширенішу в сучасному соціумі форму комунікації – взаємодію між особистостями. Йдеться про соцмережі, зокрема фейсбук, у якому щодня систематично вирують пристрасті щодо обговорюваних тем. Для змістового аналізу ми обрали такі відомі платформи, як обговорення новинного блоку подій в Україні та за її межами (“Українська правда”, “Європейська правда”, “Україна 24”, “24 канал”, “УНІАН”).

У результаті підрахунку кількісного вияву у викладі позитивної інформації про події вона становить приблизно 15 %. За основу підрахунків взяті всі без винятку інформаційні повідомлення із блоку “Новини”, викладені впродовж року – від червня 2020 до червня 2021 року. Згадана рубрика є щоденною, а, отже, постійною. Тобто підсумковий контент налічує 365 подієвих блоків, в яких вміщено в середньому у кожному з названих видань, орієнтовно, добірку від 7 до майже 30 повідомлень. Конотація щодо позитивно викладених оцінок і думок є такою: схвальні оцінки майже відсутні (0,8 %). Якщо брати до уваги критичні думки читачів, то їхня кількість значна. Орієнтовна кількість негативу (на позитивну інформацію) сягає близько 64,3 %. В основному це стосується політичних проблем та способів їх вирішення у нашій державі. Переважають засоби оцінки, застосовувані в гібридній війні (41,8 %). Інша частина негативних відгуків – 22,5 % орієнтовно – це негатив пересічних читачів. Прихильники партійного протистояння особливо активізуються у дискусіях “стабільність – опозиція” та окремо “ОПЗЖ – російський мір”.

Ще один (і він же ключовий) дискурс агресії – це обговорення економічних питань України та її співпраці із державами Європейського Союзу. Йдеться про пошук санкційної підтримки серед країн ЄС щодо побудови “Північного потоку-2”; накладення санкцій на інші ворожі щодо України дії РФ. Такою ж небайдужою для читачів є медична сфера та її матеріальне забезпечення. Ця проблематика у 80–90 % спричиняє особливо загострені реакції реципієнтів на інформацію. Такої кількості протилежних поглядів у протистоянні комунікаторів в інших темах важко знайти. Посилена увагу викликає ще одна гостра тема – це проблема реформування судових органів та правоохоронної системи в цілому. Практично у відсотковому відношенні негатив читачьких та експертних оцінок з цієї проблематики сягає майже 94 %. Агресія дорівнює апогею: читацька аудиторія поділяється на два протилежні табори: одні жорстко висловлюються на адресу корумпованої суддівської практики, інші – шукають винуватців у верхівці владної поведінки, у недолугості виборців, які “самі собі винні”.

Аргументація критичних висловлювань стосується рівня експресії, переданої вербальними засобами, а також рівнем деліктної поведінки.

Вербально виражена ненависть у висловлюваннях “фашисти, “націоналוגи”, “західняки” та інше скеровують на апеляції до лексичних паралелей із рішень Європейського суду з прав людини у справі “Сюрек проти Туреччини” (“реакційні фашисти”, “вбивча банда” та ін.). Така мова не захищена правом на свободу вираження. Авторка статті на цю тему Ю. Разметаєва небезпідставно стверджує, що подібні висловлювання завдають “уражень правам людини”, призводять до фізичного насильства, а то й загибелі людей” [5, с. 94]. Зло породжує зло. Суспільство одержує хибні стереотипи поведінки.

Джоел Фейнберг пропонує застосовувати методи примусу для захисту людей від простої образи, а також кримінальну заборону, яка може “запобігти тяжким образам”.

**Висновки.** Проблема правового характеру пов’язана з тим, що у кваліфікуванні нетолерантності, мови ненависті автори справедливозначають дві проблеми. Перша з них – це немає їхнього термінологічного визначення. Друга – це диференціювання таких висловлювань, які не захищені правом на свободу вираження. До цього додамо, що кожний суд, на жаль, надто суб’єктивно оцінює будь-які образи. Відсутність довідкових вербальних джерел, які б визначали ступінь завдання моральної шкоди чи фізичної нетолерантним спілкуванням, на жаль, не сприяє правовому регулюванню подолання агресії в суспільстві й утвердження верховенства права. У такому випадку скептики зазначеного підходу до вирішення проблеми виправдовують “шкідливість нетолерантності” ціною, яку суспільство жертвує в ім’я “забезпечення свободи слова”.

Злочином у США визнається лише та мова ненависті, яка викликає насильство або шкоду. Расові, наприклад, висловлювання не підпадають під захист за Конституцією США.

Нам ще належить пройти шлях напрацювання теорії оцінок мови агресії, а також – судової діяльності для її об’єктивної оцінки, не порушуючи при цьому свободи слова.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Смазнова І. С. Насильство і толерантність: філософсько-правове дослідження. Одеса, 2021. 40 с.
2. Ушно І. Духовно-практична природа ділового спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 – “Соціальна філософія та філософія історії”. Харків, 2006. 18 с.
3. Пліній Молодший. Вибрані листи / пер. Андрія Содомори. Львів: Априорі, 2018. 184 с.
4. Речицький В. Імператив толерантності – витоки і становлення. *Філософія права і загальна теорія права*. 2016. № 1–2. С. 44–50.
5. Разметаєва Ю. С. Толерантність і “hate speech” в інформаційну епоху. *Філософія права і загальна теорія права*. 2016. С. 101–106.
6. Ейнгорн Н. Норма і патологія толерантності в етико-правовому дискурсі. *Філософія права і загальна теорія права*. 2016. № 1–2. С. 61–66.
7. Токарська А. С., Степанюк Н. М. Аналіз логічних суперечностей у протоколі допиту. *Незалежність України: права людини та національна безпека* : зб. матер. Першої міжнар. наук.-практ. конференції (м. Львів, 21 трав. 2021 р.) / Національний університет “Львівська політехніка”; упоряд. Л. В. Ярмол. Львів: Галицька видавнича спілка, 2021. С. 122–125.
8. Токарська А. С., Івасечко Н. Ю. Проблеми ввічливості у дискурсі правника: критичний аналіз. *Незалежність України: права людини та національна безпека* : зб. матер. Першої міжнар. наук.-практ. конференції (м. Львів, 21 травня 2021 р.) / Національний університет “Львівська політехніка”; упоряд. Л. В. Ярмол. Львів: Галицька видавнича спілка, 2021. С. 119–122.
9. Токарська А. С. Сучасна трендова комунікація: реалії правди та постправди. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права*. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (м. Київ, 26 листопада 2020 року) / редкол. В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарев та ін. Київ: Націон. академія внутрішніх справ, 2020. 322 с.

#### REFERENCES

1. Smaznova I. S. Violence and tolerance: a philosophical and legal study. Odessa, 2021. 40 p.
2. Ushno I. Spiritual and practical nature of business communication: author’s ref. dis. for science. degree of Cand. philosopher. Science: special. 09.00.03 – “Social philosophy and philosophy of history”. Kharkiv, 2006. 18 p.
3. Pliny the Younger. Selected letters / trans. Andrew Sodomora. Lviv: Apriori, 2018. 184 p.

4. Rechytsky V. The imperative of tolerance – the origins and formation. *Philosophy of law and general theory of law*. 2016. No. 1–2. Pp. 44–50.
5. Razmetaeva Y. S. Tolerance and “hate speech” in the information age. *Philosophy of law and general theory of law*. 2016. P. 101–106.
6. Eingorn N. The norm and pathology of tolerance in ethical and legal discourse. *Philosophy of law and general theory of law*. 2016. No. 1–2. P. 61–66.
7. Tokarska A. S., Stepanyuk N. M. Analysis of logical contradictions in the interrogation protocol. Independence of Ukraine: human rights and national security: coll. mater. The first international. scientific-practical conference (Lviv, May 21, 2021) / National University “Lviv Polytechnic”; upor. L. V. Yarmol. Lviv: Halytska vydavnycha spilka, 2021. P 122–125.
8. Tokarska A. S., Ivasechko N. Yu. Problems of politeness in the discourse of a lawyer: a critical analysis. Independence of Ukraine: human rights and national security: coll. mater. The first international. scientific-practical conference (Lviv, May 21, 2021) / National University “Lviv Polytechnic”; upor. L. V. Yarmol. Lviv: Halytska vydavnycha spilka, 2021. P. 119–122.
9. Tokarska A. Modern trend communication: the realities of truth and post-truth. *Philosophical, methodological and psychological problems of law*. Proceedings of the VIII All-Ukrainian scientific-theoretical conference (Kyiv, November 26, 2020) / editor. V. V. Cherney, M. V. Kostytsky, S. D. Gusarev and others. Kyiv: Nation. Academy of Internal Affairs, 2020. 322 p.

*Дата надходження: 15.10.2021 р.*

**Antonina Tokarska**

Lviv Polytechnic National University,  
Institute of Law,  
Psychology and Innovative Education,  
Professor of the Department of Theory and Philosophy of Law,  
constitutional and international law  
ninatokarsky@gmail.com  
79008, Lviv, Knyaza Romana str. 1/3

#### **HATE INTERACTIONS AS AN ELEMENT OF THE INFORMATION WAR AND VIOLENCE**

Behind the tokens of aggression and intolerance is the will of communicators and “their” understanding of moral values and principles, as well as the concept of freedom of communication and justice. The level of consciousness of the recipient, the speaker – is different: it regulates the maximization or minimization of the choice of communication tools. The maximum level of incorrectness of statements on social networks sometimes reaches administrative offenses – Article 173 of the Code of Administrative Offenses.

The technology of influencing the mass consciousness of specially formed agents – bot farms, which produce in each discussed topic aggressive reactions of resistance to certain proposals of the positive in public life. The main purpose of such an information product is to manipulate the subject’s consciousness, reorient it to the rejection of any state ideas, try to persuade the population to distrust the state, destroy the phenomenon of correctness in the interaction “population – power”, sow dissatisfaction, develop insecurity.

Destructive conflict and open confrontation are especially aggressively verbally realized in the military conflict – the Russian war in Ukraine, as well as in the raised issues of historical issues – Ukraine’s territories (Crimea, Donbass), its cultural and historical artifacts, language and its national features of millennial origin. The “imperative of tolerance” in the theoretical sphere, educational and enlightening is actualized. It is important to normalize the consideration of cases involving insults.

**Key words:** aggression, intolerance, interaction, hate speech, violence, information war.